

A large military helicopter, possibly a Chinook, is shown from a low-angle perspective, flying directly towards the viewer. The helicopter's rotors are blurred, suggesting motion. It is carrying several large, dark, cylindrical objects (possibly fuel tanks or weapons) under its sides. The background is a clear blue sky with some light clouds, and the foreground shows a desert landscape with low hills.

Fifty shades of grey: beleggen in wapens en defensie

‘Geopolitieke spanningen spekken Nederlandse defensie-industrie’, berichtte de NOS op 28 mei 2024. Veel institutionele beleggers sloten wapenfabrikanten doorgaans uit in hun duurzaamheidsbeleid. Is dat veranderd sinds het moment dat agressor Rusland Oekraïne binnenviel begin 2022? Beleggen in wapens en/of de defensiesector is altijd al een gevoelig onderwerp geweest. En roept morele vragen en emoties op. In dit artikel lichten we de dilemma’s in het denkproces toe. Spoiler alert: dit is geen zwart-wit verhaal, maar een artikel met een breed palet aan grijstinten. Moeten pensioenfondsen wel of niet beleggen in wapens en/of defensie? En gaat defensie onder de S van ESG vallen? Met aan het slot van dit artikel een handig rijtje met aandachtspunten.

Wat vind jij? We zien jouw reactie graag tegemoet. Mail jouw mening naar marketingnl@cardano.com. De reactie wordt vertrouwelijk behandeld.

Experts

Dennis van der Putten
Chief Sustainability Officer

Beleggen in wapens en/of defensie is voor veel beleggers controversieel. Natuurlijk zijn beleggingen in controversiële wapens of munitie uit den boze. Wapens of munitie die een disproportionele en willekeurige impact hebben op de burgerbevolking: nucleaire wapens, anti-persoonsmijnen, biologische wapens, chemische wapens, clustermunitie en wit fosfor wapens. Het produceren, verkopen of distribueren daarvan is in Nederland sinds 2013 bij wet verboden. Voor in Nederland gevestigde financiële ondernemingen is het sinds 2013 verboden om te investeren in ondernemingen die clustermunitie, of cruciale onderdelen daarvan produceren, verkopen of distribueren. Tot zover de controversiële wapens. Blijven over: conventionele wapens. En hier beginnen meteen de dilemma's.

Toepassing van het 'dual use'-criterium

Daarom allereerst enkele definities. De meeste bedrijven houden zich niet alleen maar bezig met de productie van wapens of munitie. Veelal zijn het grote 'dual use'-bedrijven die zowel civiele als militaire producten maken. Cruciaal hier is de vraag of toepassing op verschillende manieren mogelijk is. Is de toepassing van een product, dienst of technologie gekoppeld aan een controversieel product? Het 'klassieke' voorbeeld daarvan is General Electric, de reus op het gebied van elektriciteitsopwekking, vliegtuigmotoren en medische apparatuur en waar 3%-5% van de omzet voortkomt uit producten met militaire toepassingen.

Pensioenfonds ABP belegt bijvoorbeeld in GE omdat het bedrijf niet is betrokken bij de productie van controversiële wapens en omdat defensiepersoneel verplicht is aangesloten bij het Algemeen Burgerlijk PensioenFonds (ABP). Ter verduidelijking: het beleggingsbeleid van het ABP schrijft voor dat alleen wordt belegd in bedrijven die in lijn handelen met de VN-bepalingen. In Nederland ziet toezichthouder AFM actief toe op de vraag waar wel en niet in mag worden belegd. Als institutionele belegger dien je jezelf de vraag te stellen: wat doe ik met bedrijven die zowel conventionele wapens als controversiële wapens maken? Wat doe ik met bedrijven die software leveren als defensiemiddel? Of bedrijven die zelf geen wapens maken, maar wel (essentiële) onderdelen produceren?

Goed of fout: beleggen in wapens en/of defensie?

Dat brengt ons bij de centrale vragen van dit artikel: is het goed of fout om te beleggen in wapens en/of defensie? En dienen institutionele beleggers bij te dragen aan het versterken van de nationale veiligheid door te investeren in wapens en/of de defensiesector?

Sinds de start van de oorlog in Oekraïne roepen kabinet en Tweede Kamer pensioenfondsen op om meer te investeren in wapens. In de beleggingen van pensioenfondsen in wapenfabrikanten is echter nauwelijks een toename te zien, bleek uit onderzoek van BNR in februari 2024. Hiermee negeren de pensioenfondsen de wens van de landelijke politiek. Zij zijn volgens demissionair minister Ollongren hard nodig om de productiecapaciteit van defensie te verhogen.

De Russische invasie in Oekraïne heeft een directe impact gehad op het defensiebudget in veel landen. De wereldwijde militaire uitgaven bereikten in 2023 voor het negende jaar op rij een nieuw record. Het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) rapporteerde over dat jaar een stijging van de uitgaven met 6,8%, tot meer dan 2.290 miljard. In Europa stegen de defensie-uitgaven in 2022 met 13%.

Overheid grootste klant van defensie

Het onderzoek wijst uit dat de totale omzet van de NLDTIB-bedrijven die gerelateerd is aan defensie- en veiligheid in Nederland sterk is gestegen: van € 4,7 miljard in 2021 naar € 7,7 miljard in 2023, een stijging van 62%. Ook neemt het aandeel defensie- en veiligheidsgerelateerde omzet in de totale omzet van bedrijven eveneens toe. De NLDTIB is de Stichting Nederlandse Industrie voor Veiligheid en Technologie. De sector is kennisintensief en daarmee van belang voor de Nederlandse economie.

Er zijn producenten van defensiematerieel, scheepswerven waar naast civiele vaartuigen ook onderzeeërs en marineschepen worden gebouwd, vliegtuigbouwers die ook wapens produceren en er zijn producenten van ruimtevaarttechnologie met militaire toepassingen. En er zijn duizenden toeleveranciers in de keten die gespecialiseerde onderdelen voor grote wapenbedrijven maken, maar ook niet-militaire producten. En bij een Nederlands bedrijf als TNO wordt veel militair onderzoek gedaan. Maar er zijn ook aanbieders van cyberbeveiliging die overheden, bedrijven, publieke organisaties en burgers beschermen tegen aanvallen van criminele groepen en landen zoals Rusland, Noord-Korea en Iran. Veelal is de Nederlandse krijgsmacht (de overheid) de grootste klant van deze bedrijven.

Uitsluiting

Tot zover de producenten. Verderop in de waardeketen vinden we Amerikaanse supermarktketen Walmart die jarenlang handwapens en munitie voor militaire aanvalswapens heeft verkocht. Na diverse 'school shootings' in de Verenigde Staten, was dit voor Cardano, toen nog ACTIAM, reden om producenten en verkopers van handwapens uit te sluiten. Dit gebeurde voordat andere Nederlandse beleggers hiertoe overgingen. Overigens stapte een aantal andere Nederlandse pensioenfondsen in 2013 al uit Walmart, omdat zij de arbeidsomstandigheden te slecht vonden en het Walmart-bestuur niet openstond voor een dialoog met de aandeelhouders.

Beleggen in autonome drones...?

Daarmee komen we op het toepassen van de uitsluitingsbenadering binnen het ESG-beleid. Elk pensioenfonds hanteert vanzelfsprekend eigen ESG-criteria. Maar hoe zit het met beleggen in nieuwe aanbieders van cybersecurityoplossingen nu DDoS-aanvallen, ransomware aanvallen en datadiefstal een serieus en reëel gevaar vormen? En wat te denken van autonome, bewapende drones? Autonome wapens beslissen zonder tussenkomst van een mens over leven of dood. Deze drones worden niet gezien als verboden wapens, maar in een gewapend conflict moet de inzet van deze wapens wel voldoen aan alle eisen (discriminatie en proportionaliteit) die het internationaal recht stelt.

Het kabinet Rutte II schreef in een Kamerbrief in 2016 dat autonome offensieve wapens een onderdeel zijn van een 'blijvend technologisch hoogwaardige Nederlandse krijgsmacht'. Met andere woorden: defensiebedrijven investeren vaak veel in R&D om geavanceerde technologie en producten te creëren. Met deze focus op innovatie kunnen deze technologische voordelen ook voor civiele doeleinden worden gebruikt. Dat klinkt logisch, omdat de overheid het geweldsmonopolie heeft (het zgn. zwaardrecht); één van de fundamenteën van de democratische rechtsstaat. Het leger, de politie, rechter en openbaar ministerie mogen vormen van geweld toepassen ter handhaving van wet- en regelgeving. Bovendien hebben de NAVO-bondgenoten afgesproken zich te verbinden aan de zogenoemde NAVO-norm van 2% van het BNP (Bruto Nationaal Product) die nodig zou zijn om het NAVO-verdragsgebied te kunnen verdedigen.

Komen 'war bonds' terug in 2024?

Overheden kunnen overigens zelf ook staatsobligaties ('defense bonds') uitgeven waar pensioenfondsen en andere institutionele beleggers in kunnen beleggen. Een van de eerste oorlogsobligaties ('war bonds') werden door de Verenigde Staten uitgegeven tijdens de Oorlog van 1812. Dit leverde het Congres het destijds reusachtige bedrag van 11 miljoen dollar op waarmee de oorlog werd gefinancierd.

Fast forward naar 2024. In een diplomatieke brief van de Franse regering (14 maart 2024) aan verschillende ministeries van Buitenlandse Zaken in Europa stelde Frankrijk dat "*the EU must make up for decades of under- investment in its defense and its defense industry.*" "*There are several avenues worth exploring, individually or combined to each other.*" Een van de suggesties in de brief was om 'war bonds' in te stellen; iets waar Duitsland, Nederland en de Scandinavische landen op tegen waren.

Wat is wijsheid voor pensioenfondsen?

Wat dienen institutionele beleggers te doen? Zijn zij liever vredesduif of kiezen zij voor Realpolitik? Wanneer de geopolitieke spanningen toenemen kan beleggen in defensieaandelen financieel zeer aantrekkelijk zijn. Maar net als alle andere beleggingen van pensioenfondsen moeten ook deze investeringen aan bepaalde voorwaarden voldoen. Sommige pensioenfondsen voeren hun ESG-beleid op als reden om niet méér te beleggen in defensie. Ten onrechte, stelde admiraal Rob Bauer, de hoogste militair van de NAVO, begin maart 2024. Hij verwacht dan ook dat defensie onder de S (Social) van ESG gaat vallen.

“Als er maar niet geleverd wordt aan regimes die mensenrechten schenden” is een veelgehoorde en begrijpelijke angst bij pensioenfondsen. En dat terwijl negen van de tien grootste Nederlandse pensioenfondsen beleggen in wapenfabrikanten die systemen leveren aan landen die de mensenrechten schenden. Aldus een onderzoek van de Eerlijke Pensioenwijzer van vredesorganisatie PAX naar beleggingen van pensioenfondsen in 2019. Meer geactualiseerde gegevens zijn niet bekend. Daarmee stelde PAX dat er toch pensioengeld terecht komt bij wapenbedrijven die de gevechtsvliegtuigen van Saudi-Arabië in de lucht houden, aldus het PAX-onderzoek; ‘vliegtuigen die worden ingezet bij bombardementen die in Jemen veel burgerslachtoffers maken.’ Dit pleit voor de uitgifte van door de overheid uitgegeven ‘defensieobligaties’, waarbij de obligatiehouders garanties hebben dat hun belegging niet voor dergelijke doeleinden wordt gebruikt.

Aandachtspunten bij beleggen in wapens en/of defensie

- Wat vind jij als pensioenfondsbestuurder en wat vindt jouw achterban? Faciliteer de discussie.
- Onderken het belang van juiste definities (wapens, defensie, dual use, cybertechnologie).
- Ken het verschil tussen conventionele en controversiële wapens
- Welke principes liggen er ten grondslag aan het beleggingsbeleid van het pensioenfonds en waarom?
- Is er in het beleggingsbeleid ruimte om te investeren in wapens en/of defensiesector? Waarom wel of waarom niet?
- Maak je onderscheid tussen bedrijven in verschillende fasen van de supply chain (producent – verkoper – onderhoud – doorverkoop, etc.).
- Heb je kennis van het bestaan van nieuwe (autonome) wapens, zoals drones, waarbij ook het dual use een grote rol speelt?

Conclusie

Oorlogen en gewapende conflicten zullen altijd bestaan, waarbij wapens worden gebruikt als aanvals- of als verdedigingsmiddel. Een institutionele belegger kan ervoor kiezen om hier direct of indirect deel van uit te maken. Voorstanders zullen zeggen dat wapens dienen voor de verdediging van vrijheid en democratie. Tegenstanders zien wapens als een bedreiging voor vrede en stabiliteit. Hoe meer wapens, hoe groter het risico dat een conflict escaleert. Toch stelt vredesorganisatie PAX dat er voor de nationale defensie geïnvesteerd mag worden in wapenfabrieken. Cardano is met PAX in gesprek over dit belangrijke en veelzijdige onderwerp en brengt met regelmaat verslag uit over deze doorlopende discussies. Meer informatie over ons beleid rondom wapens, vind je in ons Duurzaamheidsbeleid onder [Sustainable Investment Framework](#).

Wat vind jij?

Een beleggingsportefeuille met of zonder wapens? Het antwoord daarop is niet zwart-wit, maar ligt in een grijs gebied. En dat is niet omdat we als Cardano geen eigen mening hebben. Integendeel. We zien de complexiteit van het vraagstuk juist in de volle breedte onder ogen en erkennen de vele invalshoeken en ‘shades of grey’ ervan. Wat vind jij? We zien je reactie graag tegemoet. Mail jouw vraag of mening naar marketingnl@cardano.com. De reactie wordt vertrouwelijk behandeld.

Bronnen

NOS.nl, ‘Geopolitieke spanningen spekken Nederlandse defensie-industrie’, 28 mei 2024 • VRT.be: ‘Wereldwijde militaire uitgaven hoger dan ooit’, 22 april 2024 • Tweede kamer, ‘Beslisnota bij Kamerbrief Periodiek onderzoek Nederlandse defensie- en veiligheid gerelateerde technologische basis (NLTDIB)’, 2 mei 2024 • BNR, ‘Pensioenfondsen negeren oproep politiek om te investeren in wapens’, 21 februari 2024 • PensioenPro: ‘Defensiebeleggingen passen prima in esg-strategie’, 11 maart 2024 • Pensioenfederatie.nl: ‘Investeren in wapens: ethische bezwaren exit?’, 28 januari 2023 • Politico: ‘France pitches radical joint EU borrowing plan to pay for defense’, 20 maart 2024 • NOS.nl: ‘Walmart stopt met verkoop munitie en handwapens’, 3 september 2019 • PensioenPro: ‘PGB stapt uit bedrijven die wapens verkopen aan burgers’, 3 september 2018